

EEN STRUCTURELE AANPAK VAN DE VERARMING VAN EENOUDERGEZINNEN IN BELGIË

Dorien FRANS, Natascha VAN MECHELEN, Wim VAN LANCKER¹

Alleenstaande ouders zijn een zeer kwetsbare groep in onze samenleving. Dit heeft enerzijds te maken met de moeilijkheden die ze onderkennen om gezinsleven en arbeid op elkaar af te stemmen, waardoor de werkzaamheid bij deze groep zeer laag is; anderzijds omdat het moeilijk rondkomen is met één enkel inkomen in een samenleving waar tweeverdienerschap de norm is geworden. Het armoederisico voor alleenstaande ouders is dan ook hoger dan voor de andere gezinsvormen; dit geldt in heel België, maar nog meer in Wallonië.

In deze bijdrage² brengen we de belangrijkste knelpunten in kaart en formuleren we beleidsaanbevelingen die deze kwetsbare groep uit de armoede kan helpen en beter kan ondersteunen in hun moeilijke taak om gezin en werk op een gezonde manier te combineren. We stellen een gebalanceerd pakket aan beleidsmaatregelen voor, waarbij een actief arbeidsmarktbeleid

ondersteund wordt door maatregelen die voor een adequate inkomensbescherming zorgen. We pleiten voor een universele aanpak van de strijd tegen armoede, gecombineerd met specifieke maatregelen voor lage inkomensgezinnen.

Onze voorstellen situeren zich vooral op het regionale beleidsniveau (kinderopvang, onderwijskosten, huursubsidies), maar raken ook aan federale beleidsmateries (ouderschapsverloven) en sociale zekerheidstakken die met de zesde staatshervorming van het federale naar het regionale niveau overgeheveld zullen worden (kinderbijslag).

De kwetsbare positie van alleenstaande ouders

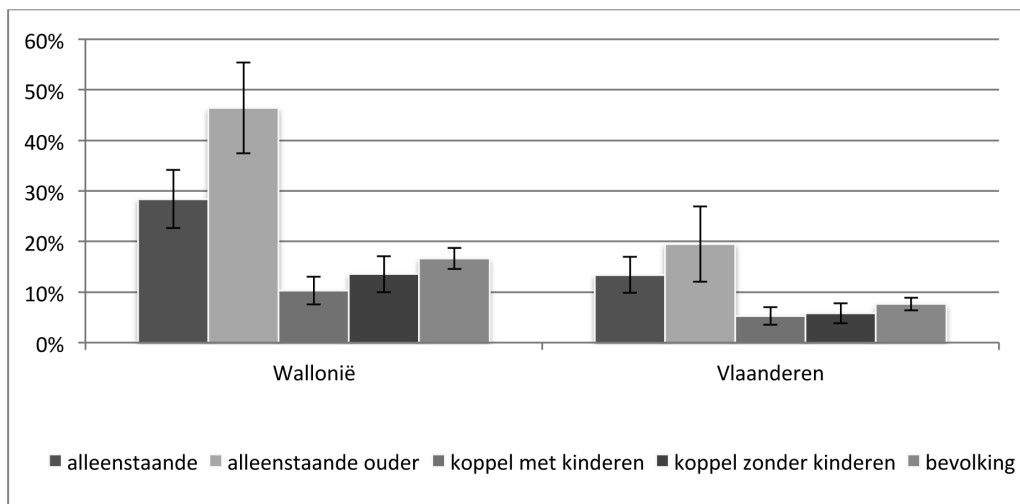
Alleenstaande ouders lopen een groter risico om in de armoede te leven dan de meeste an-

-
- 1 De auteurs zijn allen verbonden aan het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck van de Universiteit Antwerpen. Contact: dorien.frans@uantwerpen.be.
 - 2 Deze bijdrage betreft een samenvatting van de belangrijkste resultaten uit het onderzoeksrapport uitgevoerd in opdracht van de Koning Boudewijnstichting. Voor een meer gedetailleerde bespreking verwijzen we naar het volledige rapport: Dorien Frans, Natascha Van Mechelen, Wim Van Lancker (2014). De inkomenspositie en het armoederisico van eenoudergezinnen in België. Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Universiteit Antwerpen, www.centrumvoorsociaalbeleid.be.

dere gezinstypes. Om inzicht te krijgen in het armoederisico kijken we naar het aantal mensen dat moet rondkomen met een inkomen onder de armoedegrens³. Deze armoedegrens ligt vast op 60% van het gestandaardiseerd mediaan inkomen. Figuur 1 toont het armoederisico voor verschillende gezinstypes in Wallonië en Vlaanderen. In beide regio's hebben alleenstaanden en vooral alleenstaande ouders een veel groter armoederisico dan koppels, met of zonder kinderen. De armoederisico's liggen echter veel hoger in Wallonië dan in Vlaanderen.

Zo leeft in Wallonië bijna 1 op 2 van de alleenstaande ouders van een inkomen onder de armoedegrens, in Vlaanderen is dit 1 op 5. Hetzelfde geldt voor alleenstaanden zonder kinderen, die in Wallonië een armoederisico kennen van bijna 30%, terwijl dit in Vlaanderen slechts 13% bedraagt. Koppels, met of zonder kinderen, hebben een aanzienlijk kleiner risico op armoede. Dit ligt tussen de 10 en 14% in Wallonië, en bedraagt slechts ongeveer 5 tot 6% voor koppels in Vlaanderen.

Figuur 1: Armoederisico naar huishoudtype in Wallonië en Vlaanderen, personen op actieve leeftijd [18-64], 2010, in %⁴

Bron: eigen berekeningen op EU-SILC 2011, Belgische armoedegrens

- 3 Het netto beschikbare inkomen van een gezin is het inkomen minus de sociale bijdragen en belastingen, maar met toevoeging van uitkeringen en transfers zoals werkloosheidsuitkeringen of kinderbijslag. Dit gezinsinkomen wordt gestandaardiseerd volgens de gemodificeerde OESO-schaal om vergelijkingen over gezinnen van verschillende grootte en samenstelling mogelijk te maken.
- 4 De betrouwbaarheidsintervallen geven de grenswaarden aan waarvan we met 95% zekerheid kunnen zeggen dat het reële armoederisico ertussen ligt.

Het hoge armoederisico bij alleenstaande ouders is voor een deel te verklaren door het feit dat zij vaak risicokenmerken cumuleren die gerelateerd zijn aan minder kansen op de arbeidsmarkt. Het zijn hoofdzakelijk vrouwen (8 gevallen op 10), omdat vrouwen na een scheiding vaker de kinderen ten laste hebben, en deze vrouwen hebben doorgaans een lager opleidingsniveau. Dat maakt hun positie op de arbeidsmarkt bijzonder precair. Bovendien zijn werk en gezin voor alleenstaande ouders moeilijker te combineren dan voor koppels.

De moeilijke verzoenbaarheid van werk en gezin vooral bij alleenstaande ouders zien we ook weerspiegeld in de lagere werkintensiteit (WI)⁵. In beide gewesten hebben alleenstaande ouders vaker niet gewerkt het voorbije jaar (WI=0) vergeleken met de gehele bevolking (Figuur 2). Dit is nog meer uitgesproken in Wallonië dan in Vlaanderen. Als we kijken naar de uitkerings-situatie, zien we ook dat alleenstaande ouders vaker een uitkering ontvangen in vergelijking met koppels met kinderen. Vooral in de werkloosheid zien we een aanzienlijke oververtegenwoordiging van alleenstaande ouders. In Wallonië heeft maar liefst bijna 4 op 10 van de alleenstaande ouders recht op een werkloosheidsuitkering en in Vlaanderen is dit 3 op 10, tegenover ongeveer 1 op 10 bij koppels met kinderen.

Alleenstaande ouders die in de werkloosheid terecht komen worden daarbij veel sterker dan andere gezinssituaties geconfronteerd met een werkloosheidsval. Het aanvaarden van een job

betekent voor velen namelijk geen grote meeropbrengst, of er is zelfs sprake van inkomensverlies door de hoge kinderopvangkost en vervoerskosten. Valgaeren (2008) schrijft de grote werkloosheidsval voor alleenstaande ouders toe aan een combinatie van een relatief hoge uitkering, een laag verdienerspotentieel, en de kosten voor kinderopvang en vervoer in geval van tewerkstelling.

Alleenstaande ouders die leven van een werkloosheidsuitkering bevinden zich in de meest preciaire situatie, ondanks het feit dat de sociale uitkeringen voor deze groep relatief genereus zijn. Volgens standaardsimulatiemodellen situeert het beschikbare gezinsinkomen van vele eenoudergezinnen met werkloosheidsuitkeringen zich vaak onder de armoedegrens en onder de referentiebudgetten die nodig zijn om in de minimale levensbehoeften te voorzien. Werkloosheidsuitkeringen beschermen gezinnen dus niet voldoende, ook al worden ze gecombineerd met kinderbijslag en met andere sociale en fiscale voordelen (o.a. bijkomende belastingvrije som voor alleenstaande ouders). Dit is niet enkel het geval voor alleenstaande ouders die voordien werkten aan een laag loon, maar ook voor personen die voltijds werkten voor een gemiddeld loon.

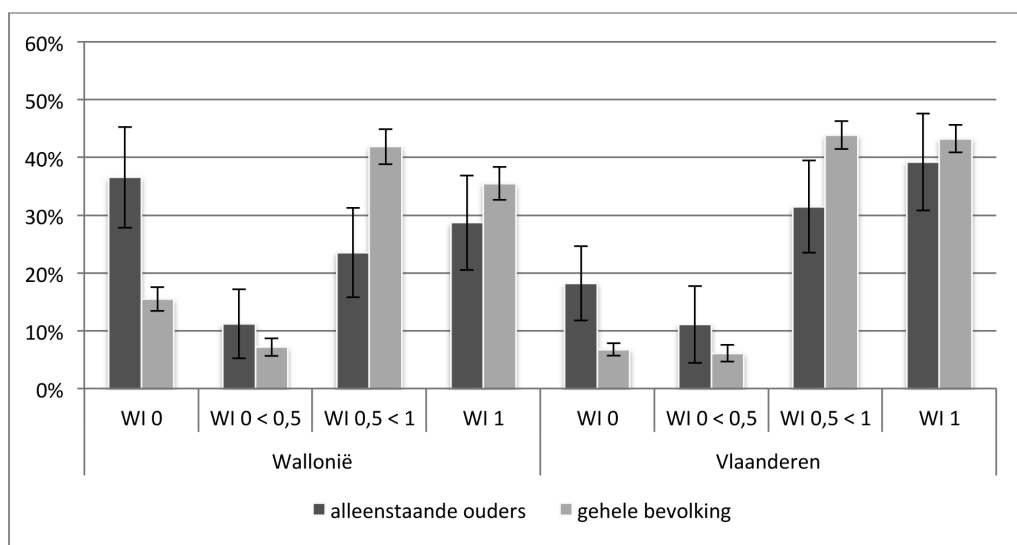
” **Werkloosheidsuitkeringen beschermen gezinnen niet voldoende, ook al worden ze gecombineerd met kinderbijslag en met andere sociale en fiscale voordelen.** “

5 De werkintensiteit geeft het aantal effectief gewerkte maanden weer in het voorafgaande kalenderjaar in voltijds equivalenten in verhouding tot de potentieel presteerbare arbeidstijd. Een werkintensiteit 1 betekent voor een alleenstaand persoon dat hij/zij elke maand van het jaar voltijds gewerkt heeft, terwijl een werkintensiteit 0 betekent dat deze persoon het ganse jaar niet heeft gewerkt.

Uit Figuur 2 blijkt evenwel dat een significante groep er toch in slaagt een maximale werkintensiteit te realiseren. Het aantal gezinnen met een werkintensiteit gelijk aan 1 is onder eenoudergezinnen nagenoeg even hoog als in de totale bevolking. Zo heeft 3 op 10 van de alleenstaande ouders een volledig jaar voltijds gewerkt in

Wallonië, in Vlaanderen is dit 4 op 10. Het is vooral het aandeel gezinnen met een werkintensiteit tussen 0,5 en 1 dat onder eenoudergezinnen een stuk lager ligt in vergelijking met de totale bevolking. Deze vaststelling kan erop wijzen dat het moeilijker is voor alleenstaande ouders om de arbeidsuren te verminderen.

Figuur 2: werkintensiteit alleenstaande ouders en de bevolking op actieve leeftijd [18-64] in Wallonië en Vlaanderen, 2010, in %

Bron: eigen berekeningen op EU-SILC 2011, Belgische armoedegrens

Een hoge werkintensiteit vermindert de kans op armoede. Figuur 3 toont dat het armoederisico voor alleenstaande ouders met een zeer lage werkintensiteit (i.e. equivalent van maximaal 2 maanden voltijds gewerkt het voorbije jaar) in Wallonië maar liefst 85% bedraagt tegenover 20% voor degene met een hogere werkintensiteit. Ook in Vlaanderen ligt het armoederisico voor gezinnen met een zeer lage werkintensiteit hoger vergeleken met het armoederisico voor individuen met een hoger werkintensiteit, hoe-

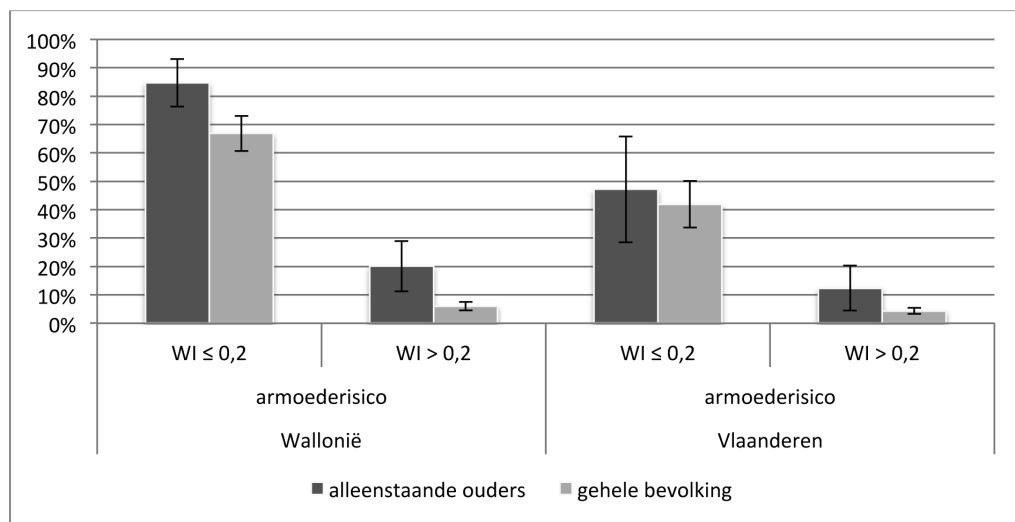
wel telkens op een lager niveau dan in Wallonië.

Werk biedt echter niet steeds een garantie om uit de armoede te blijven. Alleenstaande ouders met een hogere werkintensiteit ($WI > 0,2$) kampen met een hoger armoederisico vergeleken met de totale bevolking in deze werkintensiteitsgroep (20% in Wallonië en 12% in Vlaanderen). Uit standaardsimulaties blijkt het gezinsinkomen van werkende alleenstaande ouders ook vaak ontoereikend, zeker in het geval van

een minimumloon. Het beschikbare netto gezinsinkomen van een werkende alleenstaande ouders met 1 tot 3 kinderen en een laag loon ligt namelijk onder het referentiebudget en de

kloof wordt nog groter naarmate de kinderen ouder zijn. Hun inkomen volstaat dus niet om te voorzien in de minimale levensbehoeften voor een menswaardig bestaan.

Figuur 3: Armoederisico naar werkintensiteit, alleenstaande ouders en de bevolking, actieve leeftijd [18-64] in Wallonië en Vlaanderen, 2010, in %

Bron: eigen berekeningen op EU-SILC 2011, Belgische armoedegrens

Maatregelen die de combinatie van werk en gezin vergemakkelijken

Ondanks de vaststelling dat werk niet altijd leidt tot een adequaat inkomen, blijft het een feit dat een betaalde baan voor vele alleenstaande ouders wel een uitweg biedt uit de armoede. Daarom pleiten we voor meer maatregelen die de combinatie van werk en arbeid voor deze groep (en voor andere lage inkomensgezinnen) kunnen vergemakkelijken, met name voor meer kwaliteitsvolle en toegankelijke gesubsidieerde kinderopvangplaatsen en aangepaste systemen van ouderschapsverloven.

Kwaliteitsvolle en toegankelijke kinderopvangvoorzieningen

Kinderopvang speelt een cruciale rol om alleenstaande ouders de mogelijkheid te geven om actief te zijn op de arbeidsmarkt. Als gevolg van de sociaaleconomische ontwikkelingen, zoals activeringsmaatregelen, meer eenouder- en tweeverdiener-gezinnen e.a., is het belang van kinderopvang nog toegenomen. De laatste jaren is er ook veel aandacht besteed aan het aanbieden van voldoende, betaalbare en kwaliteitsvolle kinderopvang op zowel Europees, nationaal als regionaal vlak. Op vlak van de betaal-

baarheid van kinderopvang blijkt het gevoerde beleid alvast vruchten af te werpen. In internationaal perspectief blijken de kinderopvangkosten in de gesubsidieerde sector in België niet bijzonder hoog te liggen. Alleen in Zweden betalen eenoudergezinnen met een laag inkomen verhoudingsgewijs minder aan kinderopvang voor jonge kinderen dan in de gesubsidieerde sector in Vlaanderen of Wallonië.

“Het grootste probleem is en blijft het tekort aan gesubsidieerde opvangplaatsen, zowel voor Wallonië als voor Vlaanderen.”

Het grootste probleem is en blijft echter het tekort aan gesubsidieerde opvangplaatsen met lange wachtlijsten als gevolg, dit geldt zowel voor Wallonië als voor Vlaanderen. Bovendien tonen studies over het kinderopvanggebruik in Vlaanderen en Wallonië aan dat dit tekort gepaard gaat met een Mattheuseffect: lage inkomensgezinnen, en vooral eenoudergezinnen, maken namelijk veel minder gebruik van formele kinderopvang dan andere gezinnen. In landen zoals Zweden waar het aantal kinderopvangplaatsen verhoudingsgewijs veel hoger is, is het gebruik veel minder scheef verdeeld over de inkomensverdeling.

Ouderschapsverloven uitbreiden en bedragen verhogen

Verloven zoals moederschapsverlof, vaderschapsverlof, ouderschapsverlof en andere tijds-kredieten kunnen een belangrijke rol spelen om de werk-leven balans te vergemakkelijken. Van Lancker en Ghysels (2014) hebben aangetoond dat ook hier Mattheuseffecten spelen: de hogere inkomensgroepen maken in België verhoudingsgewijs meer gebruik van ouderschapsverloven dan de lagere inkomensgroepen. Een

belangrijke reden waarom lage inkomensgezinnen hun recht op ouderschapsverlof niet opnemen, is wellicht de relatief lage forfaitaire vergoeding. In het rapport tonen we aan dat het vervangingsratio van een alleenstaande ouder met een voltijds minimumloon die voltijds ouderschapsverlof opneemt in België minder dan 50% bedraagt, wat beduidend lager is dan in Zweden (78%) of Denemarken (90-100%).

De loopbaan tijdelijk voltijds onderbreken om zich te wijden aan de zorg voor kinderen - bijvoorbeeld als verlenging op het moederschapsverlof, in afwachting van een geschikte kinderopvangplaats - is voor alleenstaande ouders daarom financieel nauwelijks een haalbare kaart. Dit recht lijkt vooral weggelegd voor tweeverdieners, waar slechts één van beide arbeidsinkomens wegvalt gedurende de periode van het ouderschapsverlof. Hetzelfde geldt voor deeltijdse ouderschapsverloven: onze simulaties tonen aan dat het inkomen van een alleenstaande ouder met een minimumloon onder de armoedelijn duikt als de arbeidstijd middels ouderschapsverlof teruggeschroefd wordt van 100% naar 50% van een voltijdse baan.

Deze simulaties tonen aan dat de bedragen voor ouderschapsverlof aangepast dienen te worden wil men een volwaardig instrument bekomen dat ouders uit alle inkomenslagen in staat stelt om arbeid en zorg te verzoenen.

Invoeren van huursubsidies voor lage inkomensgroepen

Gegeven het hoge armoederisico van eenoudergezinnen – zelfs in het geval van werk – is het nodig om maatregelen te treffen die hun inkomenspositie kunnen verbeteren. In het rapport doen we voorstellen om enerzijds hun inkomen te versterken (zie verder) en anderzijds hun uitgaven onder controle te houden. Verschillende

studies tonen aan dat huisvestingskosten een grote hap nemen uit het gezinsinkomen. Dit geldt des te meer voor gezinnen met een laag inkomen en alleenstaande ouders. Deze groepen ervaren meer problemen met de betaalbaarheid van het wonen vergeleken met andere gezinstypes. Alleenstaande ouders komen, omdat zij minder kunnen uitgeven aan huisvesting, vaak in kwalitatief minder goede woningen terecht. Nochtans vormt degelijke huisvesting een basisvoorwaarde voor een gezond psychologisch en sociaal welzijn en heeft het een impact op de gezondheid en de onderwijsprestaties van kinderen en op de werksituatie. Huisvestings-situaties blijken ook vaak gelieerd met het armoederisico. Huurders en vooral private huurders verkeren namelijk in een minder gunstige inkomenssituatie dan eigenaars. Het armoederisico is maar liefst dubbel zo hoog voor een huurder dan voor een eigenaar in België.

Sociale huisvesting kan een belangrijke rol spelen om huisvestingskosten te beperken, zodat behoeftige gezinnen over voldoende gezinsinkomen kunnen beschikken voor een menswaardig bestaan. Verder bouwend op het onderzoek naar de referentiebudgetten voor een menswaardig bestaan tonen we in het rapport aan dat huren op de sociale markt gezinnen uit de armoede kan helpen. Waar eenoudergezinnen met een minimale werkloosheidsuitkering of invaliditeitsuitkering in de private huursector vaak moeten rondkomen met een inkomen dat lager is dan het referentiebudget, reiken de gezinsinkomens van gelijkaardige gezinnen die huren op de sociale markt wel boven het referentiebudget uit. Bovendien zou de bouw van sociale woningen tot een uitbreiding van het aanbod op de huurmarkt kunnen leiden, wat op zich een prijsverlagend effect heeft. Daarnaast kan de overheid in de sociale sector gemakkelijker toezicht houden op de verhuring en zo nega-

tieve selectie en discriminatie bestrijden. De sociale huursector blijft dus in eerste instantie een belangrijk instrument om betaalbaar en kwaliteitsvol wonen voor de huurder met een laag inkomen mogelijk te maken en dient verder te worden versterkt.

“De sociale huursector blijft een belangrijk instrument om betaalbaar en kwaliteitsvol wonen voor de huurder met een laag inkomen mogelijk te maken.”

Ondanks het feit dat er wel wat inspanningen werden gedaan om het aanbod aan sociale woningen uit te breiden, blijft dit ruim onvoldoende om aan de vraag tegemoet te komen. Op korte termijn kan men ook geen aanzienlijke capaciteitsuitbreiding realiseren, waardoor veel gezinnen ernstige problemen ervaren met de betaalbaarheid van het wonen. Hierdoor is men tot het besef gekomen dat men de private huurmarkt moet betrekken in het sociale woonbeleid om de finale doelstelling, namelijk het recht op een behoorlijke huisvesting voor alle bewonersgroepen te kunnen bereiken. We pleiten er daarom voor om door middel van subsidies de financiële lasten van arme gezinnen enigszins te verlichten. We denken in de eerste plaats aan maatregelen gericht op de gehele groep van lage inkomensgezinnen en niet aan specifieke maatregelen voor alleenstaande ouders, en dit om gedragseffecten te beperken.

Een belangrijk verschil tussen de Belgische welvaartstaat en vele andere Europese landen is dat de Belgische en regionale overheden weinig actief zijn op het vlak van compensaties voor hoge huurkosten. In een recent advies pleit de Vlaamse Woonraad⁶ voor een verruimd huur-

6 Vlaamse Woonraad, Naar een beleid ter ondersteuning van de private huurwoningmarkt, Advies 2010/11, <http://www.rwo.be/Default.aspx?tabid=16095>

subsidiestelsel dat uitgebouwd wordt tot een volwaardige pijler van het Vlaamse woonbeleid met hogere huurpremies, vooral voor de laagste inkomens. Huursubsidies kunnen als zodanig tegemoetkomen aan de betaalbaarheidsproblemen op de private huurmarkt en voor een (gedeeltelijke) omkering zorgen voor het Mattheuseffect in het huidige woonbeleid. De subsidiëring is nu namelijk in de eerste plaats gericht op eigenaars, en komt vooral de meest welvarende gezinnen ten goede, deels omdat hogere inkomens oververtegenwoordigd zijn op de eigendomsmarkt en deels omdat de aftrek positief gerelateerd is aan de ontleende som en de marginale aanslagvoet.

Huurtoelagen kunnen bovendien, net zoals sociale woningbouw, leiden tot meer kwalitatieve woningen mits ze gekoppeld worden aan nauwgezet toezicht op de kwaliteit van de woningen en aan een beleid dat kwaliteitsverbetering van huurwoningen promoot en financieel ondersteunt. De Vlaamse Woonraad pleit er tevens voor om private verhuring aan te moedigen via fiscale voordelen en renovatiepremies voor verhuurders die goede en betaalbare woningen verhuren aan zwakke groepen, om zo een voldoende groot aanbod te garanderen en een verhoging van de huurprijzen te vermijden. Om een globale prijsverhoging te voorkomen wijst de Woonraad tenslotte ook op het belang van huurprijnsbeheersing. Huursubsidies kunnen ook andere positieve gevolgen hebben, zoals de ruimtelijke spreiding van lage inkomensgroepen. Sociale huisvesting en armoede zijn namelijk vaak geconcentreerd en het gedecentraliseerde karakter van huursubsidies kan leiden tot meer gemengde buurten.

Naast het verbeteren van de betaalbaarheid van het wonen, hebben huursubsidies ook een functie op vlak van armoedebeleid, gezinsbeleid, tewerkstellingsbeleid en ruimtelijk beleid. De modellering van een dergelijk huursubsidiesysteem

zal bepalen welke gevolgen er verwacht kunnen worden op deze domeinen. De concrete uitwerking van dergelijk systeem valt echter buiten het bestek van onderhavige studie. Maar het is duidelijk dat het doel moet zijn om de huisvestingskosten van behoeftige gezinnen te beperken tot bedragen die vergelijkbaar, of lager zijn dan de huurprijzen die momenteel gehanteerd worden in de sociale huursector.

Uitbreiden en verhogen van studietoelagen en andere maatregelen ter beperking van de schoolkosten

Uit studies uitgevoerd in het kader van de referentiebudgetten voor een menswaardig bestaan blijkt dat de minimale schoolkost van kinderen in Vlaanderen een stuk lager ligt dan in Wallonië. Dit heeft deels te maken met het beleid dat in Vlaanderen gevoerd wordt ten aanzien van onderwijskosten. In Vlaanderen wordt de federale schoolpremie aangevuld met diverse maatregelen die de schoolkosten van lage inkomensgezinnen moeten drukken: schooltoelagen voor het basisonderwijs en het secundair onderwijs, de studietoelagen voor het hoger onderwijs, inkomensgerelateerde ouderbijdragen voor kinderopvang, en een dubbele maximumfactuur. Het systeem van de dubbele maximumfactuur bepaalt een maximumbedrag voor alle zaken die niet tot de ontwikkelingsdoelen en eindtermen van het onderwijs behoren en die scholen dus niet gratis moeten aanbieden; voor alle uitgaven behalve meerdaagse uitstappen tijdens de schooluren geldt een 'scherpe maximumfactuur', voor de meerdaagse uitstappen geldt een 'minder scherpe maximumfactuur'.

In de federatie Brussel-Wallonië gelden dergelijke maximumfacturen niet en is het systeem van schooltoelagen beperkt tot studenten van het middelbaar onderwijs. Bovendien wijzen onze simulaties uit dat de schooltoelagen voor het

middelbaar onderwijs er een stuk lager liggen dan in Vlaanderen. Extra maatregelen die de kosten van kinderen moeten beperken, kunnen eenoudergezinnen in financieel moeilijke situaties helpen het hoofd boven water te houden. We pleiten zowel voor universele maatregelen, zoals een maximumfactuur, als voor meer selectieve maatregelen, zoals de uitbreiding van de schooltoelagen naar het basisonderwijs of het optrekken van de studietoelagen in het secundair onderwijs.

Maatregelen die de inkomensbescherming doelmatiger maken

De Belgische kinderbijslagen – alsook de fiscale voordelen voor gezinnen met kinderen – zijn vandaag de dag overwegend universeel, maar bevatten selectieve elementen, zoals de sociale toeslagen gebaseerd op economische status van de ouders (bijvoorbeeld voor langdurig werklozen, ouders met een invaliditeitsuitkering en eenoudergezinnen). De huidige kinderbijslagen zijn een bijzonder effectief beleidsinstrument waarmee een groot deel van de armoede weg-gewerkt wordt, maar de minimale kinderkost dekken ze niet. In het onderzoeksrapport tonen we aan dat de effectiviteit van de kinderbijslagen in termen van armoedereductie echter nog aanzienlijk verhoogd kan worden, vooral door een beperkte verschuiving van het budget van het universele luik naar de selectieve bedragen aan kinderbijslag.

In het rapport hebben we een aantal beleids-scenario's gesimuleerd om de potentiële impact van de beleidsmaatregelen inzake kinderbijslag aan te tonen, aan de hand van het simulatiemodel MEFISTO⁷. Een volledig universeel stelsel blijkt geen significante impact op het armoede-

risico van de bevolking als geheel te hebben, maar zorgt wel voor een significante stijging ervan bij eenoudergezinnen. Een volledig selectief stelsel daarentegen slaagt er in de armoede zeer sterk te doen dalen bij eenoudergezinnen, maar het gevaar van dergelijke programma's is dat ze een klein maatschappelijk draagvlak genereren en dus een verlies aan legitimiteit. Ze brengen bovendien een groot risico op een werkloosheidsval met zich mee, waarbij het niet meer loont om te gaan werken. Daarom pleiten we in het rapport voor een hervorming die een evenwicht nastreeft tussen selectieve en universele elementen, met behoud van de rangprogressiviteit. Uit een eerdere studie van Hufkens et al. (2013) blijkt immers dat de rangprogressiviteit in het huidig stelsel in belangrijke mate zorgt voor de noodzakelijke kostendekking voor grote gezinnen. Bij een afschaffing zou vooral het armoederisico onder grote gezinnen stijgen, terwijl de kostendekking voor andere gezinstypes nauwelijks zou toenemen.

Het meest effectieve scenario bleek dat te zijn waarbij de bedragen van de sociale toeslagen verhoogd werden en de bedragen van het universele deel verlaagd. Dit scenario slaagt erin de armoede bij de ganse bevolking significant te doen dalen en tegelijk het armoederisico bij eenoudergezinnen te verminderen zonder grote hervormingen door te voeren in het kinderbijslagstelsel. In het rapport werken we slechts enkele scenario's uit, gebaseerd op de huidige structuur van de kinderbijslag zonder het huidige budget te wijzigen, maar een hervorming van het stelsel waarbij de selectiviteit gebaseerd wordt op een inkomenstoets, veeleer dan een doelgroepenbeleid dat enkel gericht is op uitkeringsgerechtigden en/of alleenstaande ouders, leidt mogelijk tot nog meer efficiënte en effectieve resultaten. Het doel moet immers zijn om

7 Voor meer informatie: zie de website <http://www.flemosi.be/easycms/MEFISTO>

alle behoeftige gezinnen te bereiken, inclusief de werkende armen. Een algemene inkomens-toets vermijdt bovendien dat alleenstaande ouders verkiezen alleen te blijven louter omwille van financiële redenen, veeleer dan een nieuw gezin te stichten als zich daar de gelegenheid voor aanbiedt. Het meest effectieve ontwerp van dergelijk gemengd universeel-selectief systeem, alsook de nodige randvoorwaarden, moeten voorwerp uitmaken van een diepgaande studie over de toekomst van de kinderbijlagen.

“ Een hervorming van het kinderbijslagstelsel waarbij de selectiviteit gebaseerd wordt op een inkomens-toets, leidt mogelijk tot nog meer efficiënte en effectieve resultaten. ”

Uit de internationale literatuur komt ook het belang van het onderhoudsgeld of alimentatiegeld naar voren. Uit oudere analyses blijkt dat in België slechts 40% van de niet-verweduwdde alleenstaande ouders alimentatiegeld ontvangt. In Zweden is dat bijna 100%, omdat daar het onderhoudsgeld voor de kinderen wordt gegarandeerd door de staat. Een recente enquête van de Koning Boudewijnstichting schat dat bij 1 op de 3 vrouwen met financiële moeilijkheden de oorzaak ervan ligt in het feit dat ze geen of te weinig onderhoudsgeld kregen. In België staat de Dienst voor Alimentatievorderingen (DAVO) in voor het bieden van hulp bij het invorderen van niet-betaald onderhoudsgeld enerzijds, en het voorzien van voorschotten op het onderhoudsgeld anderzijds. De dienst blijkt echter lang niet iedereen te bereiken, de voorschotten worden gekoppeld aan inkomensgrenzen (die onder de armoedegrens liggen) en de dienst kampt zelf met financiële moeilijkheden. Het garanderen van het onderhoudsgeld, naar Zweeds voorbeeld, zou dan ook een belangrijke

impact kunnen hebben op het armoederisico van alleenstaande ouders, alleenstaande moeders in het bijzonder.

Besluit

De overheid moet oplossingen aanreiken om de combinatie arbeid en gezin te vergemakkelijken. Maatregelen die het aanbod aan kwaliteitsvolle en betaalbare kinderopvang uitbreiden en de toegang voor kwetsbare groepen, zoals alleenstaande ouders, garanderen, dienen hoog op de politieke agenda te staan. Ouderschapsverloven, specifiek voor preciaire groepen, moet men financieel haalbaar maken. Vandaag is het gebruik van deze diensten en rechten namelijk zeer ongelijk verdeeld over de verschillende socio-economische klassen.

Daarnaast zijn er maatregelen die een belangrijke rol spelen in de verbetering van de inkomenspositie van alleenstaande ouders. In dit artikel pleiten we voor maatregelen om de onderwijskosten van lage inkomensgezinnen te beperken, en voor het invoeren van huursubsidie om de woonkosten voor gezinnen met een laag inkomen te beperken. In navolging van de Vlaamse Woonraad pleiten we voor een verruimd huursubsidiestelsel dat uitgebouwd wordt tot een volwaardige pijler van het Vlaamse woonbeleid, om zo de betaalbaarheid en de woonkwaliteit te verbeteren voor huurders met een beperkt inkomen die een te groot aandeel van hun inkomen aan huisvesting besteden (de woonuitgaven mogen volgens de woonquote niet meer dan 30% van het gezinsinkomen innemen).

Daarnaast stellen we een hervorming van het kinderbijslagsysteem voor. Een verhoging van de sociale supplementen in de kinderbijslag – op een budgetneutrale manier, dit wil zeggen in combinatie met een vermindering van de universele kinderbijslagbedragen – kan een aan-

zienlijke impact hebben op het armoederisico voor alleenstaande ouders. Terwijl de huidige kindgerichte maatregelen de armoede onder alleenstaande ouders reeds gevoelig verminderen (van 64% pre-transfer tot 42% post-transfer), kan de hervorming van het kinderbijslagstelsel

(versterking van selectiviteit) het armoederisico nog verder doen dalen tot 36%. Tenslotte vestigen we de aandacht op het falende alimentatiebeleid. Een hervorming naar Zweeds model kan hier een reëel verschil maken.

Meer lezen?

- Cantillon, B., Van Lancker, W., Goedemé, T., Verbist, G., Salanauskaite, L., De Maesschalck, V., & Van Mechele, N. (2013). Bouwen aan een nieuwe toekomst voor de kinderbijslagen: een must voor al wie het ernstig neemt met armoedebestrijding. In F. Deven, J. Mostinckx & P. Dauwe (Eds.), *Welzijn en zorg in Vlaanderen. Wegwijzer voor de sociale sector 2013-2014* (pp. 331-356). Mechelen: Wolters Kluwer.
- Defever, C., Van Lancker, W., Hufkens, T., Mortelmans, D., & Cantillon, B. (2013). De inkomenspositie en het armoederisico van eenoudergezinnen in Vlaanderen. In M. Callens, J. Noppe & L. Vanderleyden (Eds.), *Sociale Staat van Vlaanderen 2013*. Peer: Drukkerij Hendrix.
- Ghysels, J., & Vercammen, K. (2010). Alimentatie en kinderen: een socio-economisch profiel *Alimentatie en Kinderen* (Centrum voor Beroepsvervolmaking in de Rechten ed., pp. 1-17). Antwerpen/Oxford: Intersentia.
- Hufkens, T., Vandelanootte, D., Van Lancker, W., & Verbist, G. (2013). Hervorming van de Vlaamse kinderbijslag en armoedebestrijding: een simulatie van alternatieven. In CSB (Ed.), *Working paper* (pp. 28).
- Jappens, M., Wijckmans, B., & Van Bavel, J. (2011). Echtscheiding en kinderopvang. In *SIV* (Ed.), (pp. 2).
- Schiettecat, T. (2013). Een inventaris van voorschoolse voorzieningen voor gezinnen met kinderen tussen 0 en 3 jaar *VLAS-Studies 2*. Antwerpen: Vlaams Armoedesteunpunt.
- Sodermans, A. K., Vanassche, S., & Matthijs, K. (2011). Gedeelde kinderen en plusouders: De verblijfsregeling en de gezinssituatie na scheiding. In *SIV* (Ed.), (pp. 2).
- Van Lancker, W., Ghysels, J., & Cantillon, B. (2012). *De impact van kinderbijslagen op het armoederisico van alleenstaande moeders: België in vergelijkend perspectief* (pp. 24). Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleek, Universiteit Antwerpen.
- Valgaeren, E. (2008). *De loopbanen en loopbaankansen van alleenstaande ouders*. Antwerpen - Hasselt: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- Vassart, C. (2011). *De Dienst voor Alimentatievorderingen (DAVO), een instrument voor armoedebestrijding bij vrouwen?* (pp. 90). Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Verbist, G., & Vanhille, J. (2012). Een simulatie van huursubsidies voor huishoudens in Vlaanderen. Een verdeelingsanalyse. In CSB (Ed.), *Working paper*.
- Wagener, M. (2012). *Trajectoires de monoparentalité: relations au travail et au logement* (I. CriDIS - Centre de recherche interdisciplinaire Démocratie, Subjectivité (IACCHOS), Trans.) (pp. 466): UCL Université catholique de Louvain
- ZOOM. (2013). *Kleine kinderen. Grote kansen*. In K. Boudewijnstichting (Ed.), (pp. 4). Brussel.

Uitnodiging kennisplatform "Kindbeleid en armoede"

Op 12 september 2014, van 9 tot 16 uur in de Stadscampus van de Universiteit Antwerpen, met inleidingen en workshops door Michel Vandenbroeck over kinderopvang en armoede, Piet Van Avermaet over kleuterschool en armoede en Wim Van Lancker over de relatie tussen universaliteit en selectiviteit bij kinderbijslag en schooltoelagen. Deelname is gratis, maar inschrijven is verplicht via: www.vlaamarmoedesteunpunt.be.